

امینا افضل^۱

آسیای مرکزی به ارتقا موقعیت دهلی نو بعنوان یک بازیگر مهم در جنگ جهانی بر علیه تروریسم کمک می‌کند همچنین این منطقه به اهداف بلند مدت راهبردی افزایش نفوذ اقتصادی، نظامی و سیاسی هند در منطقه کمک می‌نماید. آسیای مرکزی نه تنها یک منبع بالقوه انرژی برای هند است بلکه موقعیت راهبردی آن در برابر چین، روسیه و ایران آن را برای دهلی نو مهمتر کرده است زیرا هند با ملتهای فوق همکاری و رقابت دارد. مقاله زیر تلاشهای هند برای حضور بیشتر در آسیای مرکزی و فعالیت‌های گسترده اقتصادی این کشور را در این منطقه مورد مطالعه قرار می‌دهد.

آسیای مرکزی به دلیل موقعیت جغرافیایی اش جایگاه مهمی در سیاست جهانی بدست آورده است و در موقعیت مهمی در قلب قاره اورآسیا قرار دارد. این منطقه بطور تاریخی نه تنها بعنوان منطقه حائل بین آسیا و اروپا محسوب می‌گردد بلکه بعنوان یک راه ترانزیت مناطق اصلی دیگر را به یکدیگر متصل می‌کند.

آسیای مرکزی و حوزه خزر جمعا منابع عظیمی از نفت و گاز طبیعی در خود دارند. برآورد ذخایر اثبات شده و احتمالی در منطقه تقریباً دویست میلیارد بشکه نفت می‌باشد که در حدود ۳۰ میلیارد بشکه آن ذخایر اثبات شده می‌باشند، برآوردی که برابر با ذخائر دریای شمال است.^(۱) گرچه ذخایر نفت خزر با ذخایر نفت خاورمیانه که معادل ۶۵ درصد (۶۸۴ میلیارد بشکه) ذخایر اثبات شده دنیا است، برابری نمی‌کند ولی بدون

۱ Amina Afzal، محقق مؤسسه مطالعات استراتژیک پاکستان می‌باشد.

این مقاله (India's Growing Influence in Central Asia: Implications for Pakistan) به نقل از مجله *Strategic Studies* سال ۲۳، شماره ۳، پاییز ۲۰۰۳ توسط آقای دکتر اسماعیل حاکمی از انگلیسی به فارسی ترجمه شده است.

شک در آینده نزدیک منطقه نقش مهمی در امنیت تأمین منابع نفتی بازی خواهد کرد.^(۲) ایران، ترکیه، روسیه، چین و ایالات متحده آمریکا همگی برای کسب نفوذ در منطقه آسیای مرکزی با یکدیگر در حال رقابت هستند. هند از گذشته‌های دور خواهان تثبیت موقعیت خود بعنوان یک بازیگر جهانی بوده است و اوضاع پس از یازدهم سپتامبر این فرصت را برای هند فراهم کرده است که این اهداف را به پیش ببرد. هند پس از روسیه و ایالات متحده آمریکا سومین کشوری است که دارای پایگاه نظامی در آسیای مرکزی است، حقیقتی که نشان دهنده نفوذی است که این کشور در منطقه دارد و می‌تواند چنین امکاناتی را کسب کند. هند همچنین نفوذ قابل توجهی در توسعه اقتصادی منطقه آسیای مرکزی بدست آورده است.

مقاله حاضر نگاهی به چگونگی تمرکز سیاست خارجی هند به آسیای مرکزی و پیامدهای احتمالی برای پاکستان، دارد. اگر چه دهلی نو روابط خود با هریک از پنج جمهوری آسیای مرکزی را گسترش داده است اما آشکارا بعضی از آنها مهمتر از دیگران برای این کشور هستند.

سیاست آسیای مرکزی هند و پیامدهای آن برای پاکستان را باید از نگاه وسیعتر روابط دهلی نو با ایران، چین، روسیه و ایالات متحده آمریکا نگرست. کشورهایی که در حال حاضر می‌توان آنها را صاحب منافع عمده در منطقه آسیای مرکزی دانست. این تحولات اشاره به زمینه‌ای دارد که هند روابطش را با کشورهای منطقه توسعه می‌دهد، منطقه‌ای که ذخایر مهم انرژی در خود دارد.

هند در آسیای مرکزی

سیاستگذاران هند فرو پاشی اتحاد جماهیر شوروی را عمدتاً با یک نگاه همراه با نگرانی تعبیر کردند. دهلی نگران این واقعیت بود که دیگر نمی‌توان پاکستان را از منطقه دور نگاه داشت. پاکستان در گذشته بخاطر نداشتن رابطه با اتحاد شوروی سابق قادر به دسترسی به

منطقه آسیای مرکزی نبود. هند با دور نمای ظهور یک بلوک اسلامی که براساس دین و مخالفت با هند شکل گیرد، روبرو شد. افغانستان به همراه با جمهوری‌های آسیای مرکزی می‌توانند در مرزهای غربی پاکستان عمق استراتژیک برای پاکستان فراهم کنند که این کشور بتواند با تهدید در مرزهای شرقی اش، هندوستان، مقابله کند. جمهوری‌های آسیای مرکزی در سال ۱۹۹۱ استقلال خود را بدست آوردند و از آن زمان روابط هند با این کشورهای نوظهور پیشرفت قابل ملاحظه‌ای داشته است.

موقعیت مناسب هند در آسیای مرکزی را می‌توان مرهون قرار داد دوستی با مسکو در ۱۹۷۱ دانست. به موجب این قرارداد، هند روابط نزدیکی با اتحاد شوروی و اقمارش برقرار نمود و حتی پس از کسب استقلال جمهوری‌های آسیای مرکزی هند توانست پرستیژ خود را در بین آنها حفظ کند. این موضوع را از این واقعیت می‌توان در یافت که در اوت ۱۹۹۱ تاشکند روز استقلال هند را جشن گرفت. جشن‌هایی به مدت یک هفته نمایانگر بیستمین سالگرد قرار داد دوستی و همکاری هند و شوروی بود.^(۳)

بر خلاف بیشتر کشورها، هند از قبل دارای یک کنسولگری در تاشکند بود که در حال فعالیت بود. پس از اینکه جمهوری‌های آسیای مرکزی به استقلال دست یافتند بلافاصله این کنسولگری به سطح سفارت ارتقا یافت. دهلی چنان اهمیتی به کشورهای تازه استقلال یافته داد که بلافاصله تا اوایل ۱۹۹۲ چهار پایتخت دیگر جمهوری‌های آسیای مرکزی سفارتخانه گشود. عواملی چند موجب پیگیری منافع هند در منطقه گردید. این منافع عبارتند از: عوامل اقتصادی و ژئواستراتژیک و همچنین منافی که مربوط به نیاز به انرژی بودند. محدودیت بودجه جهت گسترش پرسنل و خدمات خارجی با کاهش هزینه در دیگر مناطق دنیا بر طرف گردید. به نظر می‌رسد که ترس هند از بوجود آمدن یک بلوک مسلمان در آسیای مرکزی همراه با نگرانی از افزایش احتمالی حضور پاکستان در آن منطقه، دهلی نو را وادار ساخت که دست به چنین اقدامات شدیدی بزند. برای مثال، در ۱۹۹۲ هند ادعا کرد که پاکستان از طریق

تاجیکستان برای برنامه‌های اتمی خود اورانیوم بدست آورده است. (۴)

از دهه ۱۹۹۰، آسیای مرکزی جایگاه "همسایه گسترش یافته" برای هند یافته است. هند بخاطر منافع استراتژیک و اقتصادی اش در آسیای مرکزی، تلاشهای آگاهانه‌ای جهت تنوع بخشیدن و تقویت کردن این روابط، انجام داده است. وقایع پس از یازدهم سپتامبر موجبات ظهور روابط مجدد هند با کشورهای آسیای مرکزی بر اساس تهدید اسلامی مشترک برای هند و این کشورها گردید. حکومت‌ها در جمهوری‌های آسیای مرکزی درگیر نزاع قدرت قهرآمیز در مقابل گروه‌های رادیکال اسلامی مانند جنبش اسلامی ازبکستان و حزب التحریر می باشند. تمام این پنج کشور، این گروه‌ها را بعنوان تهدید امنیتی عمده برای خود می دانند. پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی فقر و نارضایتی مردم به مقدار قابل توجهی افزایش یافت و آنها هدف خوبی برای برنامه‌های سیاسی عده‌ای از سازمانهای مذهبی گردیدند که از اعتقاد پاک همدینان خود استفاده کرده و آنها را بر علیه حکومت‌های سکولار که در قدرت هستند شوراندند اما رویه اقتدارگرایانه بعضی از احزاب و سازمانهای مذهبی باعث بی‌اعتبار شدن آنها نزد مردم گردید. مردم به دلیل بعضی از عملکردهای آنها مانند استبداد، فساد و عدم احترام برای قانون و حقوق بشر از آنها سرخورده شدند. دولت‌های سکولار و مدرن جمهوری‌های آسیای مرکزی از این نخبگان که محبوب هستند وحشت دارند.

بین جمهوری‌های آسیای مرکزی و هند درک متقابلی وجود دارد که باید بین آنها همکاری و تعامل متقابل برای مقابله با تروریسم فرامرزی، افراط‌گرایی و قاچاق مواد مخدر وجود داشته باشد. آسیای مرکزی دارای مرزهای مشترک با افغانستان است و این امر رژیم سکولار افغانستان را در معرض خطر تاثیرات افراط‌گرایی مذهبی و نا آرامی‌های قومی قرار داده است. به نظر می رسد که جنبش اسلامی ازبکستان توسط اسامه بن لادن پشتیبانی مالی می شود وزیر نفوذ عواملی وهابی حمایت شده از عربستان ساکن در پاکستان و افغانستان هستند. به نظر سیاستگزاران هندی هرگونه پیشرفت و گسترش عوامل افراطی اسلامی در آسیای مرکزی

به عناصر مشابه آنها که در کشمیر فعال هستند، نیرو می‌بخشد.^(۵) آسیای مرکزی بین روسیه در شمال، چین در شرق و ایران در جنوب قرار گرفته است. پیشروی دیپلماتیک هند به درون آسیای مرکزی توسط دیدارهای دوجانبه، تجارت و توافق‌های نظامی مخفیانه با بعضی از جمهوری‌های آسیای مرکزی سرعت بیشتری گرفته است و این به دلیل سرنگونی گروه طالبان در افغانستان و شکل‌گیری اتحادهای جدید امنیتی در منطقه است. درگیری منافع که بدنبال این وضعیت بین روسیه، ایالات متحده آمریکا، چین رخ داده است مشوق دیگری برای سیاست پیشروی آسیای مرکزی دهلی‌نو است. به همین ترتیب چین همکاری خود را با جمهوری‌های آسیای مرکزی در پیگیری مشترک ریشه‌کنی تروریسم، که تهدیدی برای تمام کشورهای منطقه شده آغاز کرده است. گردهمایی سازمان همکاری شانگهای با هدف مقابله با تهدید ناشی از تروریسم ایجاد شد. هند در تلاش است که عضویت این سازمان را بدست آورد.

سطح بالای همکاری استراتژیک بین هند و جمهوری‌های آسیای مرکزی را از این نکته می‌توان دریافت که هند قادر بود حمایت نه تنها تاجیکستان بلکه ازبکستان و ترکمنستان را نیز بدست آورد که این امر کمک قاطعی به هند در بدست آوردن و تاسیس پایگاه نظامی خود در فرخور^۱ نمود.^(۶) حضور فزاینده دهلی‌نو در آسیای مرکزی اهداف مختلفی را برای هندوستان تامین می‌کند. این امر نه تنها موقعیت هند را بعنوان یک بازیگر کلیدی در مبارزه جهانی بر علیه تروریسم تقویت می‌کند بلکه به هدف هند در تبدیل به یک قدرت مسلط منطقه‌ای در منطقه اقیانوس هند نیز کمک می‌کند.

باشوانت سینها وزیر امور خارجه هند در ژانویه ۲۰۰۳ سفر دو روزه‌ای به جمهوری‌های تاجیکستان و قرقیزستان داشت. محتوی ملاقات و گفتگوهای سینها با همتای تاجیکی و قرقیزی حساس تلقی شد و از آن بعنوان حضور فزاینده هند در منطقه یاد شد.^(۷)

1. Farkhor

علاوه بر این هند در تلاش است تا روابط دو جانبه اقتصادی، سیاسی و پیوندهای اجتماعی که بر پایه ارتباطات تاریخی با این کشورهاست را گسترش دهد. پس از وقوع حوادث ۱۱ سپتامبر، فعالیتهای هند در کشورهای آسیای مرکزی تشدید شده است. روابط تجاری و اقتصادی بین هند و آسیای مرکزی با آهنگ منطقی در حال رشد است. بعضی از کالاهای هندی مانند چای و فرآورده‌های داروئی جای خود را در بازارهای آسیای مرکزی تثبیت کرده است.^(۸) تجار هندی بدنبال فرصت‌های تجاری هستند که بر اثر افزایش تعامل هند با هر یک از جمهوری‌های پنجگانه بدست می‌آید. هند یک شورای تجاری مشترک جهت تقویت تجارت دوجانبه با تاجیکستان تاسیس کرده است که در حال حاضر به رقم سه میلیون دلار در سال رسیده است.

کنفدراسیون صنایع هند طی سالهای مختلف (نمایشگاه‌های بنگاه هند^۱) به راه انداخته است که سکویی برای خدمت به صنایع کوچک و متوسط هند در آسیای مرکزی است. این نمایشگاه در پایتخت‌های تاجیکستان و قرقیزستان بر پا شده است.^(۹)

هند - قزاقستان

در آسیای مرکزی، قزاقستان تولیدکننده عمده انرژی است. هند کشوری از لحاظ منابع انرژی در کمبود بسر می‌برد. برآورد می‌شود که در نیمه اول قرن بیست و یکم هند یکی از بالاترین مصرف‌کنندگان انرژی باشد.^(۱۰) جهت تامین نیازهای در حال افزایش جمعیت فزاینده و اقتصاد در حال گسترش خود، هند در جستجوی منابع جایگزین انرژی دیگری است تا منابع موجود که از خلیج فارس بدست می‌آید را افزایش دهد. قزاقستان بزرگترین کشور آسیای مرکزی است و دارای بازار فروش بزرگی است که در انتظار بهره برداری است. نیاز در حال افزایش هند برای انرژی همراه با آرزوهای هند جهت ایفای نقش منطقه‌ای و نهایتاً جهانی، علت اصلی

علاقه در حال افزایش هند در منطقه است.

بر طبق اعلامیه مشترک که بین قزاقستان و هند در ۱۲ فوریه ۲۰۰۲ توسط رئیس جمهور قزاقستان و نخست وزیر هند امضا گردیده دو کشور همچنین در مورد نیاز به تحرک بخشیدن به همکاریهای اقتصادی منطقه ای جهت منافع مشترک مردم دو کشور و منطقه موافقت کردند.^(۱۱)

در آوریل ۲۰۰۲، نمایشگاهی در آلماتی قزاقستان برگزار شد که ضمن آن بخش صنایع متوسط و کوچک هند موفق به امضای یازده یادداشت تفاهم گردیدند و تجارت معادل ۲۸ میلیون دلار دادوستد گردید.^(۱۲) رئیس اتحادیه اتاق بازرگانی و صنایع قزاقستان در مه ۲۰۰۳ سفری به هند کرد که طی آن او اعلام داشت کشورش مایل به فروش نفت خام به هند و خواهان بالا بردن حجم تجارت بین دو کشور است.^(۱۳) در ژوئن ۲۰۰۳، هند و قزاقستان، یک گروه همکاری مشترک برای مبارزه با تروریسم تأسیس کردند. ضمن این گردهمایی نخست وزیر هند اتل بیهارى واجپائی اظهار داشت که نباید اجازه داد که تروریسم و افراط گری مذهبی در آسیا توسعه یابد. اظهار نظری که چنین تفسیر شد بر علیه پاکستان هدایت شده است.^(۱۴)

هند - قرقیزستان

در هنگام سفر وزیر امور خارجه هند به قرقیزستان یک کنوانسیون کنسولی با هدف آسانتر کردن مراحل کسب ویزا بین دو کشور امضا گردید. خط هوایی قرقیز ایر که در گذشته هفته ای یکبار به هند پرواز داشت، پروازهای خود را به سه پرواز در هفته افزایش داد.^(۱۵)

هند در تلاش برای تقویت بیشتر موقعیت خود در آسیای مرکزی برای ورود به سازمان همکاری شانگهای لابی می نماید. در این ارتباط هند بدنبال جلب حمایت قرقیزستان است و این کشور حمایت خود را از ورود هند به گردهمایی سازمان همکاری شانگهای اعلام کرده است.^(۱۶) فعالیت این سازمان نه تنها در مورد امنیت و فعالیتهای ضد تروریسم است بلکه

همکاری اقتصادی نزدیکتر بین کشورهای عضو را نیز در دستور کار خود دارد. بنابراین، هند در تلاش است که عضویت این سازمان را بدست آورد زیرا توان بالقوه بالایی برای تبدیل شدن به یک سازمان چند جانبه در اورآسیا دارد.

هند - تاجیکستان

تاسیس یک پایگاه نظامی هندی در فرخور تاجیکستان در زمره آخرین تحول در مجموعه ای تحولاتی است که در راستای حضور فزاینده هند در آسیای مرکزی صورت می گیرد. همکاری های راهبردی بین هند و جمهوری آسیای مرکزی ابعاد جدیدی به خود گرفته است بطوریکه در حال حاضر هند مشغول آموزش پرسنل نظامی تاجیکستان در تاسیسات نظامی خود است. براساس شماره ماه مه ۲۰۰۳ مجله اطلاعاتی جینز^۱ به نقل از یک مقام هندی در دهلی که نامش ذکر نشده است: «این مانورها هموارکننده راه برای تمرینات نظامی بیشتر با دیگر جمهوری های آسیای مرکزی است»^(۱۷) پایگاه نظامی فرخور اولین گامی است که هند در راستای تثبیت موقعیت خود در منطقه آسیای مرکزی برداشته است. در حقیقت پس از حملات ۱۱ سپتامبر به خاک ایالت متحده آمریکا و جنگ ضد تروریسم متعاقب آن، تاجیکستان جایگاه بسیار مهمی در سیاست خارجی دهلی نو اشغال کرده است. جنگ بر علیه تروریسم منجر به حضور بیشتر ایالات متحده آمریکا در منطقه گردیده است و در این بین دهلی نو حضور نظامی ایالات متحده را در جنگ بر ضد تروریسم تکمیل می کند. نکته در خور توجه این است که تا سال گذشته دهلی نو حتی در تاجیکستان دارای سفارت نبود.^(۱۸)

هند همچنین بر روابط خود با ترکمنستان تاکید بسیار دارد. بین دو کشور تفاهم نزدیکی در مورد موضوعات مربوط به سیاست های بین المللی و منطقه ای، وجود دارد.

هند - ازبکستان

در آوریل ۲۰۰۳ اولین جلسه مشترک گروه کاری هند و ازبکستان بر ضد تروریسم در تاشکند برگزار گردید که در این جلسه دو کشور موافقت کردند که آنها دیدگاه مشترکی در مورد تروریسم دارند و موافقت کردند که نیاز به تلاش مشترک جهت مبارزه با تهدید ناشی تروریست‌ها می باشد. برای ازبکستان این اولین گفتگو در نوع خود با کشور دیگری بود.^(۱۹)

هند از خطر مطرح شده رشد اسلام ارتدوکس در منطقه بهره برداری زیادی کرده است. دهلی نو به سختی از ناتوانی خود، در ثبات بخشیدن به جمعیت مسلمان خود آگاه است. اگر از زاویه مسئله کشمیر به قضیه نگریسته شود و مخالفت عمومی جامعه مسلمان به نقطه نظرات هند در مورد کشمیر در نظر گرفته شود، هند نمی خواهد که چنین اسلام ارتدوکسی در آسیای میانه ریشه بدواند. بر این اساس دهلی یک عضو فعال ائتلاف ضد تروریسم ایالات متحده شده است و در این راه در کسب حمایت هر یک از جمهوری‌های آسیای مرکزی موفق بوده است. بدنبال سفر وزیر خارجه هند (یا شوانت سینها) به آسیای مرکزی در ژانویه ۲۰۰۳، وزیر خارجه ازبکستان عبد العزیز کاملیف در فوریه ۲۰۰۳ به دهلی سفر کرد.^(۲۰) این سفرهای مقامات بلند پایه نشان دهنده حسن نیتی است که هند در آسیای مرکزی از آن برخوردار است و واقعیتی که آسیای مرکزی جایگاه مهمی در سیاست خارجی هند داراست.

پرفسور استفان بلنک^۱ از کالج نظامی جنگ ایالات متحده آمریکا در مورد شرایط فوق بر این اعتقاد است که:

از آنجا که بیشتر این پایگاه‌ها هوایی هستند نهایتاً پس از مدتی نیروی زمینی جهت دفاع از آن حضور خواهند یافت. علاوه بر این با توجه به اینکه هند ناچار است جهت رسیدن به آسیای مرکزی بر فراز دریای عرب و ایران پرواز کند، قطعاً ازبکستان نیز در این پروژه درگیر است یا حداقل آن را تأیید می کند تا هواپیماهای هند بتوانند از فضای هوایی آن برای حرکت به هند

1. Stephen Blank

و بالعکس استفاده کنند. روابط امنیتی هند با ازبکستان بر اساس تنفر آنها نسبت به تروریسم و رادیکالیسم اسلامی که هیچ یک از آنها تفاوتی بین آن دو قائل نیستند بسرعت در حال رشد است و به روشنی پس از سال ۲۰۰۱ عمیقتر شده است. هند حتی یک هواپیمای ایلوشین ۷۶ از ازبکستان خریداری کرده است و قصد دارد سیستم فالکون اسرائیل که مشابه سیستم آواکس است بر روی آن نصب کند تا بتواند فعالیتهای اکتشافی بر روی آسیای مرکزی و پاکستان انجام دهد. (۲۱)

پیامدها برای پاکستان

منطقه آسیای مرکزی دارای یک ضرورت امنیتی برای پاکستان و از نگاه ژئواستراتژیک روابط نزدیک و حسنه با آنها حس امنیتی پاکستان را ارتقا می دهد. مانورها و حرکات سیاسی هند در آسیای مرکزی و افغانستان دارای تبعات گسترده ای برای پاکستان می باشد؛ زیرا پاکستان با شرایطی روبرو خواهد شد که هند موفق به محاصره پاکستان در آسیای مرکزی و افغانستان شود.

درگیری و نقش فعال و عمیق هند در بحران افغانستان در راستای آرزوهای دراز مدت و بلند پروازانه هند جهت کسب قدرت در منطقه می باشد. بر این اساس، سیاست دهلی نویسیست درگیر کردن فعال افغانستان و جمهوری های آسیای مرکزی است. (۲۲) ژنرال وی. پی. مالیک، رئیس ستاد ارتش هند در هنگام جنگ کارگیل به سیاست های مستمر که از منافع ملی هند در افغانستان و آسیای مرکزی محافظت می کند اشاره کرده است. این سیاستها عبارتند از: تماسهای چند قومی و مردم به مردم، مخالفت یا تروریسم جهادی و حمایت سیاسی و دیپلماتیک از تاجیکستان، ازبکستان، قرقیزستان و اتحاد شمال سابق در افغانستان. (۲۳)

هند نقش قاطع و مهمی در بازسازی افغانستان ایفا کرده است. روابط گرم و صمیمی با کشورهای آسیای مرکزی و افغانستان به هند در مقابله با پاکستان کمک می کند. تاسیس یک

پایگاه نظامی در فرخور قدم عمده ای در پیشبرد اهداف هند بوده است. این پایگاه سهم مهمی در فراهم کردن امکانات جهت محاصره پاکستان در منطقه، خواهد داشت. علاوه بر این، به لحاظ امنیتی برای هند این پایگاه نقش یک پشتیبان را ایفا خواهد کرد.

ابتکار عمل‌های دهلی نو در آسیای مرکزی همچنین این مهم را مد نظر دارد که در حال حاضر بسیاری از قدرت‌های عمده مانند روسیه، آمریکا، چین و ایران برای منطقه اهمیت خاصی قائل هستند. در حال حاضر ابتکار عمل‌های هند عمدتاً بر اساس دور زدن و کنار گذاشتن پاکستان قرار دارد. هند از قرار گرفتن در هر طرحی با ایران، افغانستان و یا آسیای مرکزی که منجر به عبور از راه پاکستان باشد خود داری می‌کند. راه پاکستان به لحاظ مسافت کوتاه‌ترین و از لحاظ اقتصادی، اقتصادی‌ترین راه نه تنها برای دهلی بلکه برای کشورهای دیگر است. در عوض هند بر راه زمینی - دریایی از طریق ایران و روسیه و دیگری از طریق ایران و افغانستان به آسیای مرکزی متمرکز کرده است. یاد داشت نفاهمی که بین ایران، هند و افغانستان در ۵ ژانویه ۲۰۰۳ منعقد گردید به اهداف راهبردی هند جهت دسترسی بیشتر به آسیای مرکزی و روابط قوی تر با ملت‌های ایران، افغانستان و جمهوری‌های آسیای مرکزی که پاکستان را احاطه می‌کنند، کمک می‌کند. (۲۴)

نتیجه‌گیری

آسیای مرکزی به ارتقا موقعیت دهلی نو بعنوان یک بازیگر مهم در جنگ جهانی بر علیه تروریسم کمک می‌کند. همچنین این منطقه به اهداف بلند مدت راهبردی افزایش نفوذ اقتصادی، نظامی و سیاسی هند در منطقه کمک می‌کند. آسیای مرکزی نه تنها یک منبع بالقوه انرژی برای هند است بلکه موقعیت راهبردی آن در برابر چین، روسیه و ایران آن را برای دهلی نو مهمتر می‌نماید زیرا هند با ملت‌های فوق همکاری و رقابت دارد. مقاله زیر تلاش‌های هند برای حضور بیشتر در آسیای مرکزی و فعالیت‌های گسترده اقتصادی این کشور را در این منطقه مورد

مطالعه قرار می‌دهد.

پاکستان بدلیل موقعیت جغرافیایی و روابطش با کشورهای آسیای مرکزی در چهارچوب سازمان همکاری اقتصادی (اگو) و خارج از آن در مزیت می‌باشد و با در اختیار داشتن این مزایا می‌تواند به مقدار بیشتری آنها در جهت منافع خود استفاده کند. زیربناها، تجارت، اقتصاد، فرهنگ و مذهب بعضی از حوزه‌هایی است که اگر بدرستی بهره برداری شود موقعیت برتری در تجارت با جمهوری‌های آسیای مرکزی در اختیار پاکستان قرار خواهد داد. از دیدگاه ژئواستراتژیک روابط گرم و صمیمی با آسیای مرکزی، حس امنیت پاکستان را تقویت خواهد کرد.

در گذشته، محدودیت اساسی پاکستان نبود منابع مالی کافی و زیر بنای لازم جهت اتصال به این کشورهای محصور در خشکی بود. بی‌ثباتی در افغانستان این شرایط را دشوارتر ساخت. اما بندر در حال احداث گوادر به پاکستان موقعیت ویژه ای داده است که باید از آن در راستای منافع پاکستان از آن استفاده نمود. این بندر بدلیل اینکه می‌تواند ارتباط تجاری افغانستان و جمهوری‌های آسیای مرکزی را بهبود بخشد برای پاکستان مفید خواهد بود. هنگامی که این بندر کامل شد نهایتاً به جمهوری‌های آسیای مرکزی کمک میکند تا بعنوان اعضای فعالی در چارچوب اگو باشند و کمک به گشودن راه ارتباطی از طریق پاکستان خواهد کرد و کمک شایانی به تقویت موقعیت پاکستان در منطقه در برابر هند خواهد کرد.

یادداشت‌ها

1. Nazir Hussain, "The Dynamics of International Energy Dependence: A Comparative Analysis of the Gulf and Caspian Oil", *Strategic Studies*, Vol.XXII, No.2, Summer 2002, p.105.
2. *IBid.*, p.109.

3. Peter Ferdinand (ed.), *The New Central Asia and its Neighbours*, 1994, Pinter Publishers; London, p.82.
4. *Ibid.*
5. Meena Singh Roy, "India's interests in Central Asia" at www.idsaindia.org/an-mar-9.01.html
6. "India plays Central Asia Card, Forges strategic Ties to counter Pkistan", February 2003, at www.tribuneindia.com
7. *Ibid.*
8. Meena Singh Roy, "India - Kazakhstan: Emerging Ties", at www.ciaonet.org/olj/sa/sa,Jan02romo1.html
9. "Indian SMEs head for Central Asia", August 17, 2002 at www.atimes.com
10. Meena Singh Roy, "India-Kazakhstan: Emerging Ties", at www.ciaonet.org/olj/sa/sajan02rom01.html
11. For details see joint declaration between India and Kazakhstan signed on February 12, 2002, at www.meadev.com
12. "Indian SMEs head for Central Asia", August 17, 2002, at www.atimes.com
13. *Ibid.*
14. "War against Terrorism-India, Kazakhstan Join hands", *The Tribune*. June 3, 2002, at www.meadav.nic.in/news/clippings/20020604/trb.htm
15. Rajeev Sharma, "India Plays Central Asia Card, Forges Strategic Ties to Counter Pak", February 1, 2003, at www.tribuneindia.com
16. "India Stepping up diplomacy in Central Asia", August, 2002, at

www.Stratfor.Info

17. www.rferl.org/nca/features/2003/02/1902203165716.asp

18. Prमित Pal chauudhri & Sudhi Ranjan Sen, "Great Gamer India Sets Up first Overseas Base", September 8, 2002, at www.hindustantimes.com

19. <http://www.khilafah.com/home/category.php?DocumentId=6907 & tagID=2>

20. www.rferl.org/nca/features/2003/02/1902203165716.asp

21. "India's mounting military presence in Central Asia". January 29, 2003, at www.cacianalyst.org

22. Sadi Nasir and Asma Shakir Khawaja, "Indian Interests in Central Asia: An analytical Overview", *National Development and Security*, Vol.XI, No 3, Spring 2003, p.94.

23. V.P. Malik, "Of Pragmatic and Sustained Policies: India, Afghanistan and Central Asian Republics", August 26, 2002, at www.tribuneinkia.com

24. "Transport Corridor Might Help India Isolate Pakistan", January 6, 2003, at www.stratfor.info

پڑھشکاو علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی